

7. Олейник А. О природе и причинах административной ренты: особенности ведения бизнеса в российском регионе N / А. Олейник // Вопросы экономики. — 2010. — № 5. — С. 58 — 80.

8. Хиллман А. К. Западноэкономические теории и переход от социализма к рыночной экономике. Перспективы общественного выбора / А. К. Хиллман // Экономика и математические методы. — 1996. — Т. 32. — Вып. 4. — С. 77 — 90.

9. Экономические субъекты постсоветской России (институциональный анализ) / [А. В. Дементьев, Р. М. Нуреев, С. Г. Шульгин и др.]; Под ред. Р. М. Нуреева. — [2-е изд.]. — Ч. 3. Государство в современной России. — М., 2003.

10. Buchanan J. M. Rent-Seeking and Profit Seeking / J. M. Buchanan, R. D. Tollison, G. Tullock (eds.) / Toward a Theory of the Rent-Seeking Society. College Station, TX: Texas A&M University Press. — 1980. — 367 p.

Статтю подано до редакції 22.07.11 р.

УДК 330:339.9

О.М. Москаленко, канд. екон. наук, доцент
кафедри міжнародної економіки,
КЕІ ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРЕДМЕТ ТА МЕТОД СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ: АСПЕКТИ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються методологічні аспекти сучасної політичної економії, її предмет та метод. Також визначається її значення як базису нової економічної політики.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: сучасна політична економія, методологічні принципи, нова політекономія, неокласика, економічна політика, держава, предмет, метод.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются методологические аспекты современной политической экономии, ее предмет и метод. Также определяется ее значение как базиса новой экономической политики.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: современная политическая экономия, методологические принципы, новая политэкономия, неоклассика, экономическая политика, государство, предмет, метод.

ANNOTACION. Methodological aspects of modern political economy, its subject and method are observed in the article. Also its role as the basis of new economic policy is determined.

KEY-WORDS: modern political economy, methodological principles, new political economy, neoclassic, economic policy, state, subject, method.

Постановка проблеми. Процес розвитку теоретичної економічної науки на сьогодні проявляється у появі різноманітних напрямів, шкіл, концепцій, які мають свої методологічні основи, свій інструментарій та дають наукові рекомендації. Суб'єктам економічної політики, які опинилися у так званому різноманітті теоретичних концепцій по управлінню економікою, доводиться самостійно обирати вид рекомендації «на свій розсуд» в умовах плюралізму наукових думок. Найбільш апробованою у цих умовах виявляється неокласика, яка пропонує достатньо абстрактні, побудовані на великій кількості припущень і спрощень при інших рівних умовах, моделі макро- і мікроекономіки.

У зв'язку із розрізненістю економічної науки сьогодні деякі вчені говорять про кризу теоретичної економіки. Однак криза, на наш погляд, не означає руйнацію економічної науки. Керуючись принципом циклічності розвитку економіки, у даному випадку можна спроектувати його дію власне на процес розвитку науки про економіку. Таким чином, рецесія сама по собі закладає базис на поживлення і зростання. Отже, на сьогодні ми маємо перспективу отримати нову економічну теорію, яка зможе описати реальну економічну дійсність і запропоновувати удосконалені інструменти управління економікою, яка розвивається то з високою динамікою на зростання, то з частими амплітудами у нестабільність, набуває рис інноваційності, високотехнологічності в умовах посилення кризових явищ, викликаних поєднанням протилежних причин. Під об'єктом дослідження «економіка» повинна розумітися світова економіка, як мегасистема для управління, та національна економіка, як господарство окремої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У методологічному полі сучасної політичної економії працює багато відомих зарубіжних і вітчизняних учених. Серед них можна назвати таких відомих іноземних науковців, як А. Аتكісон, П. Ульріх, Е. Тоффлер, О. Норгаард, К. Поланьї, Я. Корнаї, М. Олсон, Дж. Стігліц, Дж. Сакс, Г. Бортіс, та серед вітчизняних — В. Геєць, Ю. Зайцев, В. Савчук, П. Леоненко, В. Якубенко та багато інших.

На сучасному етапі постає проблема визначення нового предмету і методу політичної економії, як базису оновленої економічної політики, адекватної сучасним умовам розвитку національних економік. Отже, формулювання і виведення предмету сучасної політичної економії та ідентифікація її методу і є **цільми даної статті**.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерною рисою сучасних економічних досліджень є їх поширення на всі

сфери життя людини та існування суспільства. Однак, слід зазначити, що розширення предмету дослідження в економічній теорії відбувається в основному на перетині різних областей знань. Напрямки наукових досліджень нобелівських лауреатів у галузі економіки на початку ХХІ ст. підтверджують останню тезу (табл. 1).

Таблиця 1

**НАПРЯМКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НОБЕЛІВСЬКИХ
ЛАУРЕАТІВ З ЕКОНОМІКИ У 2000-Х РР.**

Рік	Прізвище нобелівського лауреата / Напрямок наукових досліджень (номінація премії)	Основні наукові роботи
2000	Джеймс Хекман, Деніел Макфадден «За розвиток теорії і методів аналізу»	Джеймс Хекман і Деніел Макфадден — редактори і співавтори багатотомного підручника Handbook of Econometrics. Хекман — автор трьох книг на тему ринку праці, урядової бюрократії й способів аналізу даних. Займається проблемами впливу освіти та статі на рівень зарплат, ефективності урядових програм, націлених на вирівнювання шансів для груп неповноправних, а також вивчає вплив профспілок на ринок праці. МакФадден — автор книги «Необхідність міської комунікації: аналіз»
2001	Джордж Акерлоф, Майкл Спенс, Джозеф Стігліц «За аналіз ринків з асиметричною інформацією»	Дж. Акерлоф: 1. An Economic Theorist's Book of Tales by George A. Akerlof, 1984. 2. Efficiency Wage Models of the Labor Market by George A. Akerlof (Editor), Janet L. Yellen (Editor), 1986. 3. Advances in the Theory and Measurement of Unemployment by Yoram Weiss, Gideon Fishelson (Editor). Майкл Спенс : 1. Competitive Structure in Investment Banking, with Samuel Hayes and David Marks, Harvard University Press, 1983. 2. Industrial Organization in an Open Economy, with R. E. Caves and M. E. Porter, Harvard University Press, 1980. 3. «Regulatory Strategies for Pollution Control» (with Martin Weitzman) in A. F. Friedlaender (ed.) Approaches to Controlling Pollution, M.I.T. Press, 1978. 4. Market Signaling: Informational Transfer in Hiring and Related Processes, Cambridge, Harvard University Press, 1974. Джозеф Стігліц: 1. Economics of the Public Sector: Third Edition by Joseph E. Stiglitz, 2000. Economics, 2nd Edition by Joseph E. Stiglitz, 1997. 2. Principles of Microeconomics, 2nd Edition by Joseph E. Stiglitz, 1997. 3. Rethinking the East Asia Miracle by Joseph E. Stiglitz (Editor), Shahid Yusuf (Editor), 2001.

Рік	Прізвище нобелівського лауреата / Напрямок наукових досліджень (номінація премії)	Основні наукові роботи
2004	Фінн Кідланд, Едвард Прескотт «За внесок у дослідження впливу фактора часу на економічну політику і за дослідження рушійних сил ділових циклів»	Фінн Ерлінг Кідланд: «Динаміка оптимального оподаткування, раціональні очікування і оптимальний контроль» (Dynamic Optimal Taxation, Rational Expectations and Optimal Control, 1980; у співавторстві з Е. Прескоттом). Едвард Прескотт: «Динаміка оптимального оподаткування, раціональні очікування і оптимальний контроль» (Dynamic Optimal Taxation, Rational Expectations and Optimal Control, 1980; у співавторстві з Ф. Кідландом); «Загальний аналіз конкурентної рівноваги в економіці з секретною інформацією» (General Competitive Equilibria Analysis in an Economy with Private Information, 1984; у співавторстві з Р. Таунсендом).
2006	Едмунд Фелпс «За аналіз міжчасового обміну в макроекономічній політиці»	1. «Золоті правила економічного зростання» (Golden Rules of Economic Growth, 1966); 2. «Мікроекономічні основи зайнятості і теорії інфляції» (Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory, 1970); 3. «Статистична теорія расизму і сексизму» (The Statistical Theory of Racism and Sexism, 1972); 4. «Дослідження в області мікроекономічної теорії» в 2-х тт. (Studies in Macroeconomic Theory, 1979-1980); 5. «Політична економія: передмова» (Political Economy: An Introductory Text, 1985); 6. «Сім шкіл макроекономічної думки» (Seven Schools of Macroeconomic Thought, 1990).
2008	Пол Робін Кругман «За аналіз торгових моделей і місць розташування економічної активності»	1. «Ринкова структура та міжнародна торгівля» (1985 р., сумісно з Е. Хелпманом). 2. «Стратегічна торгова політика і нова міжнародна економічна теорія» (1986). 3. «Торгова політика та структура ринку» (1989, сумісно з Е. Хелпманом). 4. «Просторова економіка: міста, регіони і міжнародна торгівля» (1999, спільно з М. Фуджітом і Е. Венейблсоном). 5. «Повернення депресії» (1999). 6. «Валютна криза» (2000). 7. «Велика брехня».
2009	Елінор Остром «За аналіз економічного управління» Олівер Уільямсон «За дослідження в області економічного управління»	«Управління суспільними ресурсами: еволюція інститутів колективних дій» (Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action, 1990 год). 1. «Корпоративний контроль і ділова поведінка: дослідження ефектів організаційної форми підприємницького вибору» (Corporate Control and Business Behavior: An Inquiry into the Effects of Organization Form on Enterprise Behavior). 2. «Ринки і ієрархія: аналіз і антиitrustовські висновки» (Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications) (1975). 3. «Економічні інститути капіталізму» (The Economic Institutions of Capitalism, 1985).

Примітка. Складено автором.

Отже, варто зазначити, що світове наукове співтовариство упродовж XX — поч. XXI ст. у різних формах застосовує ідею концентрації економічного, політичного і соціально-наукового потенціалу держави та суспільства для вирішення основних завдань економічної політики. Тому актуальним предметом дослідження сучасної політичної економії на сьогодні є теоретична модель випереджаючого розвитку держави, яка, зазнаючи деяких змін на національні особливості та умови окремої країни, може бути реалізована із отриманням заданого результату на основі нової економічної політики.

Економічна теорія, безумовно, породжує інструменти управління економікою країн, інтеграційних угруповань та світової економіки в цілому. Необхідно виділити кілька напрямків економічної теорії, в основі яких лежить «відмінний» предмет її дослідження, який формує ту чи іншу економічну політику:

- неокласична політична економія, яка має в своїй основі неоліберальний підхід до вироблення економічної політики країни;

- неоструктуралістський підхід, який виступає альтернативою неоліберальній ортодоксії;

- неінституціональний підхід, який аналізує технічний прогрес як основу змін інституціональної структури економічної системи, досліджує закономірності формування і розвитку капіталізму, його особливості і протиріччя, виділяє державу в якості лідируючої сили перетворень суспільства, розробляє методи трансформації ринкової системи у «нову індустріальну державу» або «суспільство загального благополуччя» [1, с. 45];

- еволюційний підхід, який в економічній політиці виступає за градуалізм як форму поетапної інституціональної реструктуризації, на противагу радикальній лібералізації в неокласичній традиції;

- «нова політична економія», яка ґрунтується на використанні «єдиних аналітичних рамок», методу поєднання аналітичного підходу «економікс», схильної недооцінювати інституціональні, історичні і взагалі контекстуальні фактори, з визнанням важливої ролі інститутів і політики реалізації макроекономічних рішень [2, с. 146—147].

Такі наукові теорії, як неоструктуралізм, неінституціоналізм, еволюційна економіка, наголошують на структурних відмінностях країн одна від одної і наполягають на тому, що «кожна економіка, що розвивається, заслуговує на незалежний аналіз своїх економічних та інституційних параметрів» [8, р. 48]. Опираючись на широку базу економічної історії, Ч. Фанстайн, А. Амсен, Дж.

Коханович, Л. Тейлор, та працюючи в традиції неоструктуралізму, дійшли однакових висновків: держава завжди відігравала важливу роль упродовж радикальної економічної зміни і капіталізм ніколи не розвивався спонтанно. Його завжди будувала активна держава, чи то формуючи нову інституціональну структуру, чи то захищаючи ринок від політичних і соціальних сил, зацікавлених у старому ладі [3, с. 104]. Отже, головним є такий висновок, що потрібна сильна держава, щоб зменшити державний контроль над економікою («ортодоксальний парадокс» Калера), що безумовно повинно бути враховано в методології дослідження сучасної політичної економії.

Визначаючи проблеми методології і предмету сучасної політичної економії більш детально, необхідно зазначити, що її цінність полягає у формуванні альтернативних поглядів на економічний розвиток світу загалом і країн з різним соціально-політичним устроєм і рівнем економічного розвитку зокрема. Тому має місце сукупність альтернативних поглядів економічної науки на економіку розвитку. Це є домінантним, зважаючи на призначення економіки як науки, яка повинна слугувати інструментом для покращення життя світового суспільства в цілому.

Відносно постійною серцевиною сучасної політичної економії є основний методологічний принцип побудови теорії і організації її предметного змісту, а саме дедуктивний, дедуктивно-аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний, генетичний. Це є предметно-методологічна конструкція сучасної політичної економії. Усі інші елементи, такі як наукові факти, проблеми, понятійно-категоріальний апарат, концепції, теоретичні моделі, закони, а також окремі методи обробки інформації і отримання знання, набувають у різному ступені міждисциплінарну важливість і мінливість [4]. Деякі із цих елементів мають відносно самостійне значення і утворюють нові наукові напрямки, що виникають на перетині із іншими науковими дисциплінами.

Учені також визначають інші два основні методологічні принципи сучасної економічної науки — принцип невизначеності і принцип доповнюваності [5, с. 27—29]. Аналіз тенденцій, наприклад економічного розвитку суспільства на довгострокову перспективу, залишає принципово невизначеними (у деталях) політичні, ідеологічні або етно-демографічні аспекти, і навпаки. Це зовсім не означає, що соціальний прогноз є непотрібним. Однак це означає, що із контексту сучасності не можна визначити у повному обсязі усі сторони суспільного розвитку в майбутньому. Таким чином, принцип невизначеності є одним із принципів фун-

даментальних методологічних принципів не тільки природничих, але й соціогуманітарних наук. На рубежі XX ст. стало зрозумілим, що абсолютизація одного із факторів історичного розвитку суспільства (економічного, технологічного, соціального) призводить до спрощення історичної картини світу та ускладнює розуміння соціальних процесів. У цьому випадку явно проявляється роль методологічного принципу доповнюваності. Відносно економічних знань він означає: різні способи опису соціально-економічної дійсності не суперечать, а доповнюють один одного.

На думку деяких учених, має місце така форма сучасної політичної економії як підприємницька. Учені, які працюють в її інформаційному полі, намагаються інкорпорувати в свою теоретичну систему деякі поняття і концепції нових напрямків неокласики або соціологізувати власне політичну економію, зробивши її наукою про постекономічне. У цьому контексті сучасна політична економія і неокласична теорія відрізняються від своїх попередників. На думку Н.В.Ведина, їх взаємна відокремленість існує зараз лише в підручниках з історії економічної думки [4].

Саме ці процеси і створюють відчуття еклетичності, непорядкованості розвитку сучасної економічної науки. Безперспективним є закріплення методологічної відокремленості теоретичних систем, з наданням їм нового філософського статусу. Також малопродуктивним є синтез тих чи інших наукових дисциплін. Однак важливим є збереження предметно-методологічного ядра цих наукових течій, позитивні тенденції якого проявляються через внутрішньо- і міждисциплінарні інновації, розробку нетрадиційних проблем, пов'язаних із соціологізацією економічної науки, виведенням нових понять і концепцій, які стають домінуючим вектором розвитку наукового знання.

Якщо представити неокласичну теоретичну систему у вигляді входу і виходу, то на вході можна віднайти її аксіоматику, що включає раціонального індивіда, набір рідкісних ресурсів, максимізацію прибутку, а на виході — рівноважні конкурентні моделі. За цих умов теоретична система є логічною і бездоганною. Однак неокласика ніколи не ставила питання по суті власне опосередкованого руху, що включає в себе процес взаємодії індивідів. Тому процес економічного руху та економічного життя залишається поза увагою неокласики, яка стала в країнах постсоціалістичного табору основою реформування економіки. Невраховання економічної динаміки й призвело до неефективності здійснених соціально-економічних реформ у них, які ґрунтувалися на «чистій неокласиці» [3; 4].

Однак серед критиків мейнстриму не зустрічається економістів, які звернули б увагу на те, що саме так, статично мають виглядати рівноважні моделі теоретичного відображення ринкової системи в одновимірному (товарно-вартісному, конкурентному) баченні економічної дійсності, які ґрунтуються на методологічному індивідуалізмі. Будь-яке спрощення реальної дійсності неокласичною теорією (досконала конкуренція, раціональність поведінки індивіда і фірми тощо) є не тільки можливим, але необхідним теоретичним компонентом, якщо теорія заснована на методологічному індивідуалізмі. Головний недолік останнього полягає в тому, що він визначально представляє індивіда як самодостатнього і автономного, а отже протиставляє іншим індивідам.

Із цієї точки зору, нова інституціональна економічна теорія, намагаючись подолати найбільш дискусійні елементи аксіоматики неокласики і адаптувати традиційну поведінкову теорію до нових умов, уводить у свою дослідницьку програму такі елементи, які раніше не входили в структуру економічної науки. Мова йде про обмежену раціональність, яка орієнтована на з'ясування інтелектуальних можливостей людини і психологічних аспектів пізнавальних процесів, проблемах ірраціональної поведінки, неповних контрактів, трансакцій та ін. Головними інструментами аналізу цього нового для мейнстриму об'єкта є «ієрархія» і «неповний контракт». Під останнім слід розуміти ірраціональну поведінку індивідів, із чого випливає, що система визнає предметом дослідження не тільки вертикальні, а й горизонтальні відносини у фірмі (т.з. феномен організації).

На сьогодні виникає потреба створення на основі узагальнення досвіду розвитку минулих країн з плановою економікою «нової політекономії», яка відображає особливості трансформації цього важливого елементу світової економіки у кінці ХХ—поч. ХХІ ст. Монографія угорського вченого Л. Чаби «Нова політична економія Європи, що розвивається» підтверджує тезис відомого польського публіциста Ю. Мерошевського про те, що економічна історія — це переважно «каталог прем'єр» і «те саме» ніколи не буває «тим же самим», так як практично ідентичні дії можуть призводити у різних ситуаціях до різних результатів [2, с. 146].

«Нова політекономія» покликана побороти тенденцію до використання абстрактних моделей і методів, що застосовуються лише при певних умовах і рівнях абстракції, у якості практичних напрямів економічної політики. Даний підхід спирається на ендогенізацію державних і колективних дій і введення в їх стандарт-

ний аналіз для отримання політично важливих нових висновків. Такий поворот у методології економічних досліджень багато в чому був обумовлений досвідом реформування у країнах, що розвиваються і особливо в країнах з перехідною економікою, розташованих переважно в Центральній і Східній Європі. Виявлення потреби в забезпеченні кращої взаємодії між рівнем прийняття політичних рішень і бізнес-співтовариством стало базою для формування «нової політекономії» як наукової дисципліни і академічного дослідницького проекту.

Підхід нової політичної економії полягає у наступному. Використовуються такі категорії, як «ринки, що розвиваються». При вивченні країн, що розвиваються (під ними розуміються країни з трансформаційними економіками), необхідним є фокусування уваги на умови функціонування країн: інформаційно-комунікаційній революції; економіка, що заснована на знаннях; нові організаційні та віртуальні форми управління, що доповнюють традиційні процеси індустріального і торгово-фінансового розвитку загальносвітовим (глобалізація) і регіональним (європеїзація у вигляді інтеграції в рамках ЄС) вимірами.

Виходячи із вище викладеного, зазначимо, що сучасна політична економія претендує на статус науки з амбіційними прагненнями, направленими на вирішення основних проблем соціально-економічного, політичного та гуманітарного розвитку країн світу. Основною її задачею є постійне економічне зростання, що відповідає загальним інтересам, та подолання бідності на основі колективної міждержавної економічної політики. У своїй праці «Кінець бідності. Економічні можливості нашого часу» Джеффрі Д. Сакс доводить таку позицію: «... наша захищеність і процвітання ... залежать від колективних рішень, направлених на боротьбу із бідністю, сприяння корисній науці і масовій освіті, створення необхідної інфраструктури і погоджені дії на допомогу біднішим із найбідніших. ... Економічний успіх забезпечується колективними діями, що включають ефективне надання владою послуг охорони здоров'я, освіти та інфраструктури, а також закордонну допомогу, якщо в ній є потреба» [7, с. 20].

Висновки. Отже, однією з найбільш яскравих рис неокласичного етапу розвитку науки XX—XXI ст. є чітко виражена тенденція до інтеграції різних сфер наукового знання. Міждисциплінарний синтез залишається найбільш проблемним. Однак стверджувати про міждисциплінарний синтез наук, їх методологічну інтеграцію, на думку деяких учених, не можна. Точніше, відбувається методологічне зближення природничих і гуманітарних наук

на основі формування загальних принципів пізнання. Два базових принципи природничих наук — принцип невизначеності і принцип доповнюваності — можуть бути розглянуті як базові принципи усієї сучасної науки.

Предмет сучасної політичної економії розширюється та еволюціонує. Однак стає очевидним, що ним повинна стати нова економічна політика, яка має на меті безперервне економічне зростання, усебічний розвиток суспільства, підвищення стандартів життя населення, способи оптимізації використання економічних ресурсів, відносини довіри держави, бізнесу і суспільства та ін.

Література

1. *Ходжсон Д.* Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории: пер. с англ. / Д. Ходжсон. — М.: Дело, 2003. — 464 с.
2. *Фрумкин Б.* Новая книга «нового политэконома» (о книге Л. Чабы «Новая политическая экономия развивающейся Европы») / Б. Фрумкин // Вопросы экономики. — 2005. — №12. — С. 145—148.
3. *Норгаард О.* Економічні інституції та демократична реформа. Порівняльний аналіз посткомуністичних країн / О. Норгаард / Пер. з англ. М. Коцуба та А. Галушки. — К.: Ніка-Центр, 2007. — 424 с.
4. *Ведин Н. В.* Актуальные вопросы разработки методологии современной экономической науки [Электронный ресурс] / Н.В. Ведин // Проблемы современной экономики. — 2003. — №3(7). — Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=18307>.
5. *Герасимов О. В.* Некоторые принципы неклассической науки XX века и методология гуманитарного познания / О. В. Герасимов / Современные проблемы методологии социогуманитарного познания: Сб. ст. / Под. общ. ред. А. С. Готлиб. — Самара: Самар. гуманитар. акад., 2001. — С. 20—30.
6. *Малган, Дж.* Искусство государственной стратегии: Мобилизация власти и знания во имя всеобщего блага [Текст] / пер. с англ. Ю. Каптуревского под научн. ред. Я. Охонько. — М.: Изд. Института Гайдара, 2011. — 472 с.
7. *Сакс, Дж. Д.* Конец бедности. Экономические возможности нашего времени [Текст] / Дж. Д. Сакс / Пер. с англ. Н. Эдельмана. — М.: Изд. Института Гайдара, 2011. — 424 с.
8. *Kahler, Miles*, Orthodoxy and its Alternatives: Explaining Approaches to Stabilization and Adjustment, pp.33-61 in J. M. Nelson (ed.) / Economic Crises and Policy Choice. The Politics of Adjustment in the Third World. — Princeton, NJ Princeton University Press.

Статтю подано до редакції 16.07.11 р.